BIOGRAFII INDIVIDUALE LA FABRICA EXPERIMENTALĂ DE COFETĂRIE „BUCURIA” (1944–1991). STUDIU DE ISTORIE ORALĂ

INDIVIDUAL BIOGRAPHIES AT EXPERIMENTAL „BUCURIA” CONFECTIONERY FACTORY (1944-1991). STUDY OF ORAL HISTORY

CZU: 929:338.45-051(478)″1944/1991″ **https://doi.org/10.59295/spd2025u.01**

Vera CONOVALI
ORCID: 00009-0007-7714-4810
E-mail: veronicaconovali68@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *On the basis of the testimonies realised by the author, the individual destinies of the 'Bucuria' Confectionery Factory, an enterprise known not only in the Moldovan SSR, but throughout the Soviet Union and even abroad, are presented. It emphasised the human and cultural factor as essential dimensions in the proper functioning of the catering enterprise. The memoirs have made it possible to develop a general picture of the cultural life of the enterprise. There were periods when the factory employed more than 3,500 people in three shifts. The manufactured goods were taken directly from the conveyor belt and transported by lorries to the railway station. The factory was always visited by various delegations, including artists, cosmonauts.*

Keywords: *,,Bucuria" Confectionery Factory, workers, oral history, Chisinau, RSS Moldovan, 1944/1946–1991.*

INTRODUCERE

Cunoașterea istoriei ne oferă posibilitate să ne definim pe noi înșine, să ne cunoaștem rădăcina și ca popor. Fabrica de Cofetărie „Bucuria” are și ea istoria ei. Destinul întreprinderii din domeniul alimentaţiei e aidoma destinului unui om.

În Chișinău sunt concentrate o parte dintre cele mai mari fabrici și uzine – întreprinderi componente ale industriei statului, inclusiv cea alimentară, care au misiunea să furnizeze produse de calitate și să satisfacă necesitățile populației. Munca angajaţilor a început să fie supravegheată de către stat, pentru muncitori la fabrici și uzine s-au creat anumite condiții de lucru și de odihnă. Am discutat despre acest aspect cu unii veterani ai Fabricii de Cofetărie „Bucuria”.

MATERIALE ȘI METODE

Cercetarea noastre se bazează pe metodologia specifică a istoriei orale, utilizând interviul drept sursă de reconstituire a istoriei sociale și economice [1, p. 108-113; 2, p. 53-54].

Societatea pe Acțiuni „Bucuria" este cea mai mare întreprindere moldovenească specializată în producerea tuturor tipurilor de cofetării zaharoase, ciocolată, cofetării făinoase. Are un asortiment bogat care depășește 450 de denumiri, producând 90% din volumul de bomboane din Republica Moldova [3, p. 81-82; 4, p. 22].

În urma interviurilor realizate cu veteranii Fabricii „Bucuria" am colectat informații valoroase referitoare la viața culturală a întreprinderii. Memoriile provocate ne permit să developăm un tablou general al vieții culturale din cadrul întreprinderii vizate. Tamara Svetca, veteran al muncii, născută la 16 mai 1953 mi-a mărturisit următoarele: „Am venit la Fabrica «Bucuria» în anul 1975, aveam 22 de ani. La început am fost angajată în Secția de construcții, apoi am trecut în hala de ciocolată, apoi în cea de ambalare. Am lucrat până la pensionare. Când am venit la întreprindere director era V. Iacovenco, dar am lucrat și în timpul lui V. Șvacici, și a lui I. Kibzun, I. Voleac, V. Cebotariov, și a lui V. Rojco, și la cei care au urmat după 1992. Fiecare dintre ei au rămas în memoria mea, doar cu amintiri frumoase. Erau foarte inteligenți, omenoși, amabili, își dădeau interesul pentru colectiv. De unde pornește cultura? De la fiecare individ în parte. Peștele de la cap se strică. În colectivul nostru de muncă totul depindea de director, el era cel care aducea starea de bine, totul se vedea, se simțea, doar cultura presupune educație, cunoștințe, comportamentul care îl definește pe om ca persoană, așa cum este șeful, așa sunt și subalternii, doar noi interacționăm unul cu altul și așa contribuim la formarea identității noastre. Directorii amintiți erau foarte buni psihologi. Pentru a păstra o atmosferă caldă în colectiv, mereu ne creau clipe de bucurie și răgaz. La fabrică activau mai multe ansambluri: de dansuri, de artiști amatori, aveam și un conducător artistic, îi spunea Galina Panfilov. Muzica populară era aparte, taraful, dar mai exista și un ansamblu instrumental «Altair», conducător artistic fiind Simion Karp. Eu făceam parte din echipa sportivă, am participat la mai multe competiții, m-am evidențiat la fugă, la sărituri, jucam baschet, organizam întreceri pe secții, era vesel. Pentru multiple participări la viața culturală a fabricii în 1982 am fost menționată de către conducerea de atunci, director era I. Kibzun, cu o foaie turistică și am fost într-o excursie la Rostov pe Don, Astrahan, am călătorit pe râul Volga, pe râul Don, am văzut varietate de lume, natură și alte culturi. Dar cea mai memorabilă perioadă a fost din timpul directorului Veaceslav Rojco, avea o inimă cât un pământ de mare, ne-a construit punct medical, a adus utilaj modern, specialiști, îi plăcea să ne pună la dispoziție totul, să ne simțim bine, să găsim totul acolo unde activam" [5].

Cu doamna Mila Gamurari, născută pe 18 iunie 1952, m-am întâlnit într-o zi pe la chindie. Soarele răspândea căldură, dar un vântuleț ușor ne crea o stare de bine. Am dialogat câteva ore. Iată ce am aflat: „Am venit la fabrică în anul 1974, aveam 22 de ani. Am fost angajată în Secția de bomboane. Toată viața am activat doar aici. De aici am plecat la pensie, dar m-am concediat când am considerat că nu mai am puteri de a

munci, adică am activat încă mulți ani și după pensionare. Am lucrat cu diferiți directori. La lucru m-a primit directorul V. Iacovenco, el a fost înlocuit de V. Șvacici, apoi a venit director I. Kibzun. Am lucrat și cu directorii I. Voleac, V. Cebotarev și cu V. Rojco. Cunosc și activitatea directorilor Vasile Tarlev și Pavel Filip. Multe am văzut, am auzit. O întreprindere este ca un om, aici a fost a doua casă pentru mine, dar și pentru mulți alții. Cu amintirile fabricii astăzi trăiesc, doar fiecare zi am respirat-o în aceste încăperi, fiecare pietricică de aici este îmbibată cu viața și sănătatea a mii de oameni. M-ați întrebat dacă am dorit vreodată să-mi schimb locul de muncă? Vă răspund – nu! Aici era bine. În colectiv aveam mulți prieteni, botezam unul la altul, mergeam la nunți organizate în colectiv, dacă cineva trecea prin situații dificile, triste, ne susţineam unii pe alţii, nu cum aud că se întâmplă acum. Moare un membru din colectiv și nici nu știu că omul nu mai este, ajutoare nu se dau, ieși din situație cum poți. Directorii cu care am lucrat se străduiau să creeze în colectiv o atmosferă binevoitoare, prietenoasă, de exemplu, dacă veneau prin secții la ora mesii nu ne făceau observații că timpul a trecut, iar noi încă mâncăm. Directorul V. Cebotariov, avea așa un mers atât de ușor, încât nici nu auzeam când era la spatele nostru, ne saluta, ne dorea poftă bună, zâmbea și pleca. Noi ne făceam toate la față ca macu, ne era rușine, timpul mesei a expirat, dar noi ne mai reținem. Ca să înțelegeți, după așa atitudine noi lucram și mai mult, dacă trebuia de rămas și de lucrat în plus când se cerea plan, noi nu refuzam. Cum puteai să răspunzi la așa atitudine cu indiferență. La fabrică se muncea, dar și se odihnea. Pentru muncitori se organizau concerte la diferite sărbători, doar noi lucram atunci în trei ture, nu mai aveai timp să mergi în oraș la concerte, veneau artiștii la noi. Concertele erau combinate: veneau artiști locali, adică moldoveni, dar și din Uniunea Sovietică. A fost la fabrică Iuri Niculin, Iosif Kabzon, Ludmila Sencina. Despre ea vreau să vă spun că avea voce de privighetoare, când interpreta simțeai atâta gingășie în sunete încât îți părea că sala se îmbrăca parcă în ceva nepământesc, o auzeam la televizor, dar, nici nu visam să o văd şi în realitate, să-i văd fața, ochii, zâmbetul și să-i pot oferi flori" [6].

Cu doamna Eugenia Ghiric ne leagă o colaborare veche. Anume dumneai în luna mai a anului 2006 m-a invitat la fabrică și m-a întrebat dacă aș putea să scriu istoria întreprinderii. Grație dumneai și încrederii care mi-a acordat-o am scris cartea *Bucuria. 60 de ani*. Am telefonat-o, era la țară, mi-a spus că nu mai activează, dar pentru a ne revedea și a reînvia trecutul își va face drum spre oraș. A doua zi a venit la mine, la lucru. Iată ce am aflat: „Am venit la Fabrica «Bucuria», fiind absolventă a Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă". Am fost angajată ca inspector în cancelarie. Lucram la aparatul teletip, pe scurt TTY. Era un aparat telegrafic de tip pornire-oprire, recepție și transmisie, cu o tastatură similară unei mașini de scris. În Uniunea Sovietică terminalul teletip a fost stabilit ca rețea de comunicare. Predecesorii teleimprimatorului sunt mașinile de telegraf, care au intrat în uz în a doua jumătate a sec. XIX cu scopul de a afișa text transmis prin fire. Rețeaua globală de teletip a fost creată la începutul sec. XX și a fost utilizată în cea mai mare parte pentru comunicații de afaceri. În această rețea, fiecare abonat avea un număr unic de telefon, inclusiv un prefix de țară

și un număr de abonat din șase cifre. Prin acest apparat, primeam informații din toată Uniunea Sovietică, știam în care regiune nu este producție de la Fabrica «Bucuria», primeam comenzi și imediat anunțam administrația. Tot prin teletip, transmiteam mesaj înapoi. Vă înțeleg că vă este greu să înțelegeți despre ce vorbesc, dar dacă preferați filmele despre război, cu siguranță ați văzut cum se face asta, vă sugerez să vizionați pelicula *Spionul care m-a iubit*, în peliculă teletipurile sunt folosite pentru a comunica între un submarin și o navă de suprafață. În momentul când am venit la fabrică, lucrul clocotea în sensul direct al cuvântului. Colectivul avea peste 3 500 de angajați, lucrau în trei ture. Producția fabricată era luată direct de pe banda rulantă și transportată cu camioanele la gară. Acolo era încărcată în vagoane și direcționată în mai multe regiuni ale URSS: Orenburg, Saratov, Krasnodar, Mahacikala, Omsk, Tomsk ș.a. În Moldova rămânea doar o parte mică. Desigur, noi simțeam acest deficit de bomboane, mai ales cele de marca *Lapte de pasăre*, *Griliaj*, *Fructe în ciocolată*, *Chișinăul de seară* etc. De rând cu munca cea de zi cu zi, angajații erau antrenați la diferite activități culturale, la organizarea odihnei în comun. La fabrică își desfășurau activitatea cercuri de dans coral, ansamblul vocal – instrumental, taraful. La diferite sărbători se prezentau frumos, festivitatea era adevărată zi de gala. Erau echipe de volei, tenis, fotbal, șah etc. Colectivul deținea multe cupe, suvenire, cucerite la diferite competiții sportive și culturale, care se păstrează în Muzeul istoriei al fabricii. La fabrică veneau și se angajau mulți tineri și tinere de la sat. De aceea în perioada sovietică, întreprinderea a construit mult spațiu locativ pentru tineret și pentru familiști. În anii 1970–1990 au fost construite trei cămine cu 652 de locuri, în str. Sucevița, nr. 16 (fosta Zagorodnaia), în str. Liviu Damian, nr. 5 „J", în str. Sarmisegetuza (fosta Starîi), nr. 18/4" [7].

În vara anului 2006 am avut ocazia să văd și să trec prin toate secțiile de la fabrică, să discut cu diferiți oameni, angajați și veterani, lucrători de rând, dar și manageri, tehnologi și ingineri, contabili și magazionieri, am savurat din plin din praful îmbietor de ciocolată neagră, bomboane seducătoare cu cremă gustoasă, bezele, marmeladă, carameluri, vafeluri crocante și bomboane. Discutam cu angajații despre bomboanele din copilăria mea, despre asortimentul pe care l-am descoperit în acele trei luni de cercetare. Mă bucuram ca un copil când eram servită cu un produs necunoscut. Calitatea înaltă, ingredientele naturale trecute prin diverse testări, sortimentul producției deosebit de larg, mă impresiona și, cu un sentiment necunoscut până atunci, savuram din plin orice informație. Din toate discuțiile cu lucrătorii și veteranii am înțeles că succesul întreprinderii depinde de cultura organizațonală, etica și estetica profesională care este un liant serios în comunicarea cu oamenii, dar și un aspect ce stă la baza companiei, reprezentând marca și destinul ei. Responsabilitatea și grija celor 20 de directori, atitudinea față de salariați, valorile etice, sprijin pentru depășirea perioadelor de criză, erau foarte importante pentru angajați, apoi urmau, grija ce o manifestau față de salariați, managementul companiei, producția, achizițiile, distribuirea, transparența financiară, vânzările etc. Important era omul, de dispoziția lucrătorului depindea succesul fabricii. De aici și o serie de principii deosebit de importante în activitatea companiei, de a trata cu atenție

angajații, de a crea în colectivul fabricii un climat favorabil de a menține și crea condiții decente de muncă, bunăstarea socială și spirituală a oamenilor.

Doamna Valentina Trifonova, născută la 9 februarie 1938, a venit la fabrică în octombrie 1955, avea 17 ani. Am încercat să o contactez la telefon, dar nu mi-a răspuns. Probabil, era în curte. Când adunam material pentru carte, în calitate de președintă a organizației veteranilor mă îndruma de la cine pot să aud o informație bogată. Iată ce mi-a povestit atunci: „Când am venit la „Bucuria" director era P.I. Burmistrov. Am fost angajată în calitate de ucenică, în Secția de turnare a ciocolatei. Am condus prima brigadă comsomolistă de la fabrică, apoi am fost transferată în calitate de contabil al turei, ulterior de contabil-superior. În această funcție m-am aflat până la o nouă transferare, în calitate de locțiitor al șefului Secției de cadre.

Mai târziu am fost șefă a Secției cadre. Am muncit la fabrică până la pensionare. În mai 1993, fiind pensionară am organizat Sfatul Veteranilor și de atunci până în prezent vin la fabrică. În memoria mea au rămas momente frumoase din istoria acestei întreprinderi. Îmi amintesc cum arăta fabrica în anul 1955. Era mică, compusă din clădirea de sus, învechită și din două secții – de ciocolate și bomboane și Secția de macaroane și biscuiți. Aici era mult tineret activ și plin de viață, care pe lângă munca de bază era încadrat în alte activități. La fabrică existau mai multe cercuri unde aveai posibilitatea să te manifești: detașamentul echipei sanitare, echipa de fotbaliști, de baschetbol și volei, ansamblul de dansuri, corul „Bucuria", iar în anii ´80 a apărut ansamblul instumental-vocal. Colectivele sportive și artistice participau la festivaluri republicane și unionale, de unde se întorceau cu diplome de onoare și premii în bani. Ansamblul de dansuri „Bucuria" în anul 1957 a participat la primul Festival Unional a Tineretului și Studenților de la Moscova de unde s-au întors cu multe aprecieri înalte. Echipele de sportivi se întorceau cu trofee. Tineretul muncea și învăța prin corespondență. Mulți dintre ei au ajuns deputați în Sovetul Suprem al RSSM. De la fabrică în organele de conducere au ajuns: L. Lașcionova, L. Burgulea, V. Rumeanțeva, N. Matova, M. Răducanu ș.a. Pentru merite în muncă, muncitorii erau decorați cu ordine și medalii. Una din lucrătoarele industriei alimentare din republică, care a fost decorată cu Ordinul „Lenin" a fost muncitoarea Secției de caremele Elena Luchian Pulbere. A doua a fost Ana Ion Kahșcii și a treia – Anastasia Vasile Tofan. În anii puterii sovietice au fost decorați de la fabrică cu ordine și medalii peste 100 de muncitori.

În perioada cât am lucrat s-au schimbat 12 directori. O mare contribuție a adus la dezvoltarea Fabricii de Cofetărie și a industriei alimentare directorii: P. Burmistrov, V. Iacovenco, I. Kibzun, miniștrii I. Șkorupeev și A. Ciocoi. Grație lor fabrica se lărgea, construindu-se noi secții. Se majora volumul producției, erau montate noi mașini și utilaje moderne.

În anii 1970 la fabrică erau angajați tineri specialiști, absolvenți ai instituțiilor din domeniul industriei alimentare din Kiev și Krasnodar: V. Pascal, S. Voloșina, V. Rasol, N. Rasol, A. Poberejnic, L. Ghelbert, L. Jur ș.a. Au venit specialiști de la fabricile de cofetărie din Ucraina: N. Melnicenco, L. Afaniiciuc ș.a. Veneau tineri specialiști,

absolvenți ai Insitutului Politehnic din Chisinău A. Coftun, care a revenit la fabrică în calitate de inginer-economist, după practica de producere și a crescut până la șef al Secției de planificare, economie și remunerare a muncii. N. Stan a venit lucrător și a învățat prin corespondență la tehnicum și a devenit maistru în Secția de cofetărie. L. Ali, S. Domșinscaia, N. Matova, F. Milețcaia, E. Jucova, V. Nerlo a venit în anul 1964 ucenică la ambalarea biscuiților și a avansat până la funcția de contabil-șef. În prezent, lucrează în Secția de economie, planificare și remunerare a muncii, economist-coordonator pentru prețuri. În funcții înalte au ajuns Z. Apostolachi, N. Sanakoeva ş.a. Fabrica a avut un număr mare de raționalizatori activi cum ar fi: I. Bolea, A. Trehger, S. Dolganiuc, M.Vasilița, V. Tohonov, V. Gusev, I. Trifonov, I. Cumpătă, D. Tumbrucachi. La fabrică știau să muncească, dar și să se odihnească. Fabrica avea la balanța ei tabere pionerești, grădinițe de copiii, bază de odihnă în regiunea Odesa, la Zatoca pentru 100-120 de locuri. Mulți lucrători, care au devenit brigadieri, au muncit mult, dar și au participat activ la viața culturală a fabricii. Printre aceștea au fost T.S. Straistari, A.M. Serjant, A.P. Molceanova, D. S. Godștein, M. G. Chiriac, L. D. Gomeliskaia, M. I.Vasilița, A. Kahșcii, C. Petcu, M. Chirica, V. Zavorotico, C. Stoica ş.a. La fabrică tinerii formau familii, se jucau nunți, nuntașii erau membrii colectivului, se botezau copii și deveneau cumetri, avem dinastii de întregi. După parinți au venit copiii, apoi copiii copiilor, acum vin nepoții și strănepoții. Ne mândrim cu urmașii Claudiei Petcu, Mariei Mitrova, Anei Kahșcii, Tamarei Straistari, Vasilisa Socolova ş.a." [4, p. 114-115].

Despre viața culturală pot vorbi la nesfârșit doar oamenii care sunt legați nemijlocit de ea. Conducătorii de cercuri, ansambluri sunt cei care știu ce înseamnă această muncă, ei comunică cu diferiți oameni, semnează contracte de colaborare, vizite de participare, ei sunt cei care compun programe și de efortul lor depinde rezultatul. Numele Galinei Panfilova a sunat în context de mai multe ori. S-a născut la 12 decembrie 1935 şi iată ce ne-a povestit: „Am venit la fabrică în anul 1961, în calitate de ucenică în Secția de caramele, apoi muncitoare în Secția de ambalare a biscuiților. Din anul 1974, până când am ieșit la pensie, în 1990, am fost pontatoare la întreprindere. Înregistram prezența muncitorilor la locul de muncă. Dar am participat activ la viața culturală a fabricii. Timp de 25 de ani am fost prezentatoare la toate manifestările artistice. Am participat la concursuri unionale de prezentare a artiștilor amatori, reprezentând RSS Moldovenească. Pentru munca îndeplinită în Secția de marmeladă sunt decorată cu Ordinul „Drapelul roșu", sunt donatoare de onoare de sânge. Mi s-a înmânat insigna de „Laureat al concursurilor artiștilor amatori", sunt membră a Sfatului Veteranilor" [4, p. 112].

Despre viața și activitatea dumneaiei la Fabrica „Bucuria" mi-a povestit și Ana Kahșcii. Iată ce mi-a mărturisit. „Sunt născută la 2 decembrie 1936. Am venit la fabrică la 26 septembrie 1955, aveam 18 ani. Am fost angajată ucenică în Secția de ciocolată. În anul 1956 m-am transferat în Secția de caramelă, apoi am fost transferată în calitate de brigadier și am lucrat în această funcție până la pensionare. Doresc să menționez că cel mai complicat proces în cofetărie este Secția de caramele, deoarece, practic, tot lucrul se făcea manual. În plus, aici nivelul de umiditate era înalt și cam dăunător sănătății. Am

fost a doua în republică printre muncitorii industriei alimentare, decorată cu Ordinul „Lenin”. Pentru merite înalte în muncă am fost decorată și cu Ordinul „Drapelul Roșu” [4, p. 108-109].

Într-un articol publicat în ziarul „Sovietskaia Moldavia” din 22 noiembrie 1973, V. Lavrenco scria: „Cu demnitate și-a îndeplinit datoria brigada condusă de Maria Chirica. Trecând pragul secțiilor pătrunzi în atmosfera plină de arome ale uleiului de cacao, vanilie și a altor materii prime. Într-un cuvânt, un specific „buchet” al „Bucuriei”. Pe un stand ca o flacără licărește un fanion. Colectivul muncește unit și cu hărnicie. Este folosit raţional fiecare minut de lucru. Fără agitație și mișcări în plus. În obligațiile colectivului intră misiunea de a îndeplini norma de producere până la 120%. Iar brigada încheie ziua de muncă cu sarcina realizată la 130%. Acest colectiv timp de zece luni în continuu ocupă primul loc în întrecerea socialistă dintre echipele fabricii. În primul semestru al anului 1973, brigada a ieșit fruntașă în întrecerea socialistă dintre colectivele Ministerului Industriei Alimentare al RSSM. După opt luni de ritm înalt de producere, M. Chirica și E. Gurianova sunt decorate cu insignele „Învingător în întrecerea socialistă pe anul 1973”. Trei ani la rând, producția brigăzii este adusă la magazine fără controlul calității. Brigadiera spune: „Este o onoare a fiecăruia dintre noi, doar lucrăm cu propria marcă și confirmăm permanet că suntem demni de încredere” [8].

Este cunoscut faptul că de starea de spirit a colectivului depind roadele muncii. În perioada anilor 1944–1991 la Fabrica „Bucuria” exista un climat de toleranță, omenie, respect, responsabilitate, ajutor reciproc, muncă, succese, rezultate, cântec, dans și voie bună. Din spusele celor intervievați, toate se datorau managerilor principali, adică administrației în frunte cu directorii.

REFERINȚE:

1. XENOFONTOV, Ion. Istoria recentă şi istoria orală. Perspective de abordare. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 2, 2008, pp. 108-113.
2. XENOFONTOV, Ion. Dimensiuni ale paralimbajului în discursul istoriei verbale. În: Akademos. Revistă de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă, nr. 4 (19), 2010, pp. 53-54.
3. CONOVALI, Vera. Fabrica de Cofetărie „Bucuria” între tradiţii interbelice şi realităţi postbelice. În: Sesiunea ştiinţifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală şi Arheologie: ediţia a 11-a, 23 mai 2025 : Program, rezumatele comunicărilor, Chişinău, S. n., 2025, pp. 80-81.
4. CONOVAL PÂRLEA, Veronica. Bucuria: 60 de ani, Chișinău, 2006. 136 p. 5.
5. Din amintirile Tamarei SVETCA, pensionară.
6. Din amintirile veteranei, Milei GAMURARI, pensionară.
7. Din amintirele Eugenia GHIRIC, pensionară.
8. LAVRENCO, V. Brigada Marii Cirike. În: „Sovetskaia Moldavia”, 22.11.1973.